

Janez Cvirn

CELJSKO NEMŠTVO IN PROBLEM NACIONALNE IDENTITETE

Referat na znanstvenem posvetovanju Nemška in slovenska kultura na Slovenskem od začetka 19. stoletja do 2. svetovne vojne, 30. okt. 1990

V drugi polovici prejšnjega stoletja se v nemških diasporah na Spodnjem Štajerskem srečujemo s pojavom, ki ga sociologija označuje s pojmom **etnične stratifikacije**.¹ V njej gre za hierarhično razporeditev etničnih skupin, ki povzroča družbeno neenakost na podlagi različnega etničnega izvora ali, bolje rečeno, etnične pripadnosti. Prekrivanje razrednih in etničnih linij, v katerih je večina članov etnične manjšine vključena v socialno podrejen razred, medtem ko so v dominantni etnični skupini skoncentrirani sloji zgornjega, nadrejenega razreda, moramo seveda razumeti kot kontinuum. Gre za to, da se pripadniki določene etnične skupine raztezajo čez vse stopnje družbene lestvice, pri tem pa je večina osredotočena okrog določene stopnje, ki jo lahko uporabimo kot kriterij za njeno klasifikacijo. Povedano na primeru Celja: kljub temu, da je vse do razpada dvojne monarhije celjsko nemštvo dominantna skupina, ki obvladuje dogajanje na gospodarskem, kulturnem in političnem področju in ki svojo družbeno moč uporablja za segregacijske ukrepe zoper Slovence, se slovensko meščanstvo v mestu nezadržno krepi in posega tudi na tista področja, ki so bila predtem v domeni nemštva. Uspehi slovenskega meščanstva na gospodarskem, kulturnem in političnem področju, ki rahljajo obstoječa razmerja družbene moči, sprožajo na eni strani ostre nacionalne konflikte in tekmovanje med etnično manjšino in večino, na drugi strani pa seveda tudi procese akomodacije, adaptacije, asimilacije in transformacije etnične identitete. Medtem ko je osnova nacionalne identifikacije Slovencev od vsega začetka izvor, je glavni element nacionalne identitete celjskega nemštva **kultura**, razumljena kot razločevalni element med posameznimi nacionalnimi skupinami.

Preden se dotaknemo problema nacionalne identitete nemštva v Celju, bi veljalo opozoriti na vprašanje, ali lahko v nemških diasporah na Slovenskem govorimo o neki **samostojni nemški in slovenski kulturi**, ki se razlikujeta druga od druge in sta celo v hierarhičnem odnosu. Gre za vprašanje, ali lokalno-administrativna skupnost (mesto) ni identična s kulturno, in, ali lahko govorimo o soobstoju dveh različnih kulturnih tipov, ki se med seboj jasno razlikujeta. Analiza posameznih kulturnih elementov in njihove strukture (konfiguracije) bi ob upoštevanju dejstva, da kulturna celota ni statičen organizem, vsekakor odkrila (zlasti v sferi kolektivne zavesti) nekaj razlik, ki govorijo o obstoju relativno močnih kulturnih pregrad. Vendar, če kulturo razumemo v smislu »popisa vseh dejstev vsakdanjega življenja« ali »načina vsakdanjega življenja nasploh«,² in če se strinjamo s trditvijo, da so različni kulturni tipi le različni odgovori na ista vprašanja, na zastavljena vprašanja ne moremo odgovoriti pritrdilno. Še toliko bolj, ker ni pravih pogojev za razvijanje razlik, za to, da bi bili pragovi, ki omogočajo ločevanje kulture od sosednjih kultur, zadosti jasni.³

Slovensko in nemško meščanstvo, ki živita v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v koeksistenci, od nastopa Taaffejeve vlade pa se hitro polarizirata, se po načinu vsakdanjega življenja v ničemer ne razlikujeta. V šestdesetih in sedemdesetih letih so Slovenci člani nemških društev in Nemci člani slovenskih, do leta 1867 najdemo vodilne slovenske meščane tudi v občinskem odboru, dijaki na celjski gimnaziji pa brez obzira na nacionalnost tvorijo enoten korpus. Po ostri nacionalni diferenciaciji v osemdesetih letih, ki kmalu pripelje do tega, da postane Celje sinonim za najbolj zanikrno mesto v monarhiji, kar se nacionalnih odnosov tiče, o koeksistenci sicer ne moremo več govoriti, vendar se vsakdanjost nemškega in

¹ Na splošno o tem: Peter Klinar, *Mednarodne migracije*, Maribor 1976.

² Eduard Kale, *Uvod u znanost o kulturi*, Zagreb 1982, str. 40.

³ Claude Lévi-Strauss, *Oddaljeni pogled*, Ljubljana 1985, str. 37.

slovenskega meščanstva v ničemer ne loči. Oboji obiskujejo iste šole, študirajo na istih univerzah, hodijo v iste gostilne, se organizirajo v enaka (vendar sedaj enonacionalna) društva, s podobnimi metodami politično delujejo med ljudmi, berejo iste časopise in knjige in imajo tudi v nekaterih ideoloških vprašanjih na las podobne ideje.

Če torej na nivoju vsakdanjega življenja ne najdemo jasnih razločevalnih elementov, sta na ideološkem področju **kultura in jezik** (kot njen znak) dolgo časa najpomembnejša elementa nacionalne identite celjskega nemštva. S povečanim občutkom ogroženosti, ki ga povzroča spreminjanje obstoječih razmerij družbene moči na škodo še vedno dominantnega nemštva, pa prihajajo vedno bolj v ospredje nekateri drugi elementi (izvor, zgodovina), ki prej ne igrajo vidnejše vloge.

Značilno nemško gledanje na male, »nezgodovinske« narode, v Celju prvič srečamo že med polemikami glede učnega jezika na celjski glavni šoli v drugi polovici šestdesetih let, ki privedejo do občinskega sklepa o nemščini kot izključnem jeziku poučevanja na celjskih ljudskih šolah.⁴ V svojem prvem nastopu v državnem zboru ga izrazi tudi celjski poslanec dr. Richard Foregger, ko pravi, da so ga slovenski volilci izvolili predvsem zaradi »kulture, nemške kulture«, ki jih bo vodila naprednejše kakor slovenska, saj spoznavajo, da »morajo še piti na materinskih prsih nemške kulture, dokler ne bo njihov narod tako razvit, da bo lahko upravičeno zahteval avtonomijo.«⁵ Še lepše pa je to razvidno iz dolgega Foreggerjevega govora v državnem zboru ob sprejetju dveh Vošnjakovih resolucij v proračunskem odboru aprila 1880, ko poudari, da ne gre zamenjevati slovenskega vprašanja s češkim, kajti »pri Čehih je stvar popolnoma drugačna. Čehi so narod (Nation), ki si lahko s polno pravico lasti to ime. Oni so narod, ki tudi v sedanjosti ustvarjalno posega v kulturno življenje, ki lahko kaže na bogato preteklost. Kdor zahteva, da se ga šteje za polnoveljavni narod, mora pokazati na samosvoje nacionalno delo, nacionalne pridobitve, na prispevke h kulturnemu razvoju. Čehi to zmorejo. Slovenci pa lahko pokažejo le na svoj lasten jezik. Vendar pa je jezik le znamenje, ne pa pridobitev ali delo nekega naroda. bolj kot pri posamezniku se značaj naroda izraža skozi to, kar je storjenega, in narod, ki ne more pokazati originalnih prispevkov k razvoju kulture, nima pravice do priznanja narodne samostojnosti (volkstümliche Selbständigkeit). S tem ničesar ne očitam slovenskemu narodu, ne zasramujem ga zaradi tega, ker ni v srečnem položaju, da bi lahko pokazal takšne lastnosti, ki bi mu zagotavljale samostojen, trajen narodni značaj (Volkspersönlichkeit). Podlegel je pač naravnemu zakonu, ki ga je Julius Braun izrazil z naslednjimi besedami: Vsak narod kopira od svojega kulturno naprednejšega sosedu kolikor le more, vendar originalna kultura nikoli ne more nastati tam, kjer je poleg nje že druga bolj razvita. Tako je bilo pred tisočletji in tako bo tudi v prihodnosti. Nauki zgodovine govore o tem povsem jasno. Tako je bilo v obdobju preseljevanja ljudstev in tako je bilo do današnjih dni. Kje so Bretonci, Irci, Baski in druga ljudstva, ki so nekoč igrala veliko vlogo? Kaj je nastalo iz severnoameriških Indijancev, ki so se stopili pod dihom belega človeka? Kaj je ta dihljaj drugega kot moč kulture? In, gospoda moja, da to ponazorim na Slovanskem primeru: kaj je nastalo iz tistega velikega plemena Vendov, ki so pred stoletji gospodovali celotnemu področju do Rena, na začetku srednjega veka kot trgovci obhodili celo Evropo in bili eno izmed najmočnejših ljudstev Evrope? Pred 25 leti jih je bilo v Lužicah le še 200.000 in so imeli svojo izvirno narodnost; danes, po 25 letih, kaj so postali? Obstaja le še več malih rudimentov, obstaja komaj 30.000 ljudi, ki se ukvarjajo s kmetijstvom in drobno obrtjo.« . . . Tudi »Slovenci niso sprejeli od nemškega kulturnega naroda le fizičnih elementov, temveč zlasti nemško omiko. To je pač usoda tega naroda, da se ne more izogniti in se ne bo izognil neizprosному zakonu. Končno gre le za to: narod, ki je močnejši, bolj zdrav in kulturno sposobnejši, bo drugega brezpogojno pogoltnil.«⁶

Redukcija nacionalnega vprašanja na kulturno vprašanje, ki ji lahko sledimo vse do prve svetovne vojne, izvira iz (v tem času močno razširjenega) evlucijskega pojmovanja kulture kot premočrtnega razvoja od nižjega k višjemu,⁷ pri čemer višje pomeni »nemško«, nižje in

⁴ Thomas Fürstbauer, Cilli 1867–1892. Fünfundzwanzig Jahre selbständigen Gemeindegewesens, Celje 1892, str. 119.

⁵ Vasilij Melik, Razcep med staroslovenci in mladostenci, ZČ, 1972/1–2, str. 96.

⁶ Cillinder Zeitung, 9. 5. 1880, 13. 5. 1880.

⁷ E. Kale, n. d., str. 24–25.

zaostalo pa »slovensko«.⁸ Celjsko nemštvo na podlagi nerazvite kulture in jezika poudarja, da Slovenci niso polnopraven in formiran narod, temveč etnija (kot Irci, Bretonci ali Baski), in kot taki obsojeni na propad. Čeprav celjski poslanec dr. Foregger pravi, da je jezik le znak in ne izraz neke kulture, pa se pojavi tudi gledanje, po katerem narod ni le kulturna, temveč predvsem **jezikovna skupnost**,⁹ saj si celjsko nemštvo drugače ne more razložiti, od kod izvira nacionalna zavest nekulturnih Slovencev. Zato igra pri ocenjevanju kulturne (ne)razvitosti slovenskega naroda največjo vlogo prav jezik, ki je po mnenju Nemcev še zelo daleč od knjižnega jezika.

Takšno izhodišče pri presojanju stalnih slovenskih zahtev po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah, uradih in javnem življenju, ki se ga celjsko nemštvo trdovratno drži vse do razpada monarhije, pa dopušča samo en samcat sklep, namreč, da slovenski jezik ne more biti enakovreden (enakopraven) nemškemu. V reakciji na Ferjančičevo zahtevo po polni enakopravnosti slovenskega jezika z nemškim celjski poslanec dr. Foregger v državnem zboru takšno stališče izrazi z duhovitimi besedami: »Wenn er (Ferjančič) gesagt hat, die Slovenen verlangen nur das gleiche Recht für ihre Sprache wie für die anderen Sprachen, so fällt mir da Kaiser Caligula ein, welcher bekanntlich sein Reitpferd zum Consul ernannt hat. Er konnte decretiren, daß sein Pferd Consul wurde, aber niemals konnte er es zum Menschen machen . . . Ebenso kann man hundertmal erklären, die und die Sprache ist gleichberechtigt mit den anderen; den gleichen Werth werden wir ihr aber damit nicht geben können.«¹⁰

Po mnenju celjskega nemštva je nemški jezik Slovincem (Slovanom) most, ki jih povezuje s centralnoevropsko kulturo, zato so zahteve po enakopravnosti jezikov, ki so se zlasti okrepile s Taaffejevo vladavino, »nezaslišano nepravilne«. Kaj na svetu naj Nemcu koristi učenje slovenskega jezika, nedokončanega idioma, ki ga nikjer ne potrebuje? Za Nemce je učenje slovenščine balast in bila bi krivica, če bi se je morala učiti nemška mladina v šolah. Slovenski jezik je v najboljšem primeru dialekt, poln germanizmov, ki so posledica tisočletnega skupnega življenja z Nemci, nikakor pa ne razvit knjižni jezik. Slovenski, ali bolje rečeno, vindišarski jezik, je jezik kmetov, ki so že od nekdaj živeli v slogi z Nemci po mestih in trgih, medtem ko je »novoslovenski jezik«, ki ga govorijo odvetniki in inteligenca (prvaki), umetno ustvarjena tvorba, ki je nihče ne razume. Sploh pa je po mnenju celjskega nemštva »spremičanje slovenskih narečij v knjižni jezik« fenomen, ki ga ne morejo pojasniti niti najboljši filologi.¹¹

Takšno gledanje na Slovence in slovenski jezik je v Celju prisotno tudi v desetletju pred prvo svetovno vojno, torej v času, ko je slovenski kulturni in nasploh nacionalni razvoj uspešno dokazal, da smo Slovenci narod z vsemi atributi. Vendar se že leta 1903 v stališčih celjskega nemštva pojavilo ostrejšje distinkcije, ki pomenijo zgodnjo obliko vindišarske teorije. Po mnenju Deutsche Wacht je namreč zgrešeno, če se slovenski ljudski in novoslovenski jezik pojmuje kot narečje in knjižni jezik. Med njima je bistveno večja razlika. Slovenski ljudski jezik, ki ga na Koroškem (pa tudi na Štajerskem) imenujejo »vindišarski jezik«, je zgodovinsko oblikovani jezik Slovencev ali Vindišarjev, kot so Nemci že od nekdaj imenovali Slovence, in kot tak izraz kulturne zgodovine (stopnje) Slovencev. Seveda pa je po mnenju Deutsche Wacht tudi izraz Slovenec popolnoma zgrešen (o eksistenci »slovenskega naroda« ne vedo veliko povedati niti najboljši geografi), saj so Nemci južnoslovansko pleme, ki se je naselilo v vzhodnih Alpah, vedno imenovali Vinde.¹²

Iz povedanega je torej razvidno, da gleda celjsko nemštvo na (slovensko) nacionalno vprašanje kot na kulturno vprašanje in odreka Slovincem status polnopravnega naroda. V slovenskem gospodarskem in kulturnem napredovanju vidi organiziran in načrten proces osvajanja »starodavnega nemškega posestnega stanja«, ki so ga v Celje in na Spodnjo Štajersko zanesli iz Kranjske in ki se odvija po češkem vzoru. Glavni argument pri dokazovanju slovenske »nezrelosti« je nerazvitost slovenskega jezika. **Kulturna in zlasti jezikovna pripadnost**

⁸ Po mnenju Deutsche Wacht (22. 6. 1884) sta evropska kultura, katere nosilci so Nemci, in slovanstvo za večne čase nezdruljiva, ker se Slovani ne morejo otresti naturalne surovosti.

⁹ Deutsche Wacht, 15. 11. 1885; »Die Sprache gehört somit zum Begriffe der Nationalität, sie ist das stärkste Bindemittel, denn was dieselbe Sprache redet, ist durch die bloße Natur, durch eine Menge von unsichtbaren Banden an einander geknüpft«.

¹⁰ Deutsche Wacht, 29. 5. 1887.

¹¹ Deutsche Wacht, 23. 6. 1887.

¹² Deutsche Wacht, 26. 2. 1903, 26. 7. 1903, 30. 7. 1903, 18. 10. 1903.

pa je za celjsko nemštvo tudi najpomembnejši element, ki določa nacionalno pripadnost posameznika. Takšno stališče zasledimo že v komentarju rezultatov ljudskega štetja leta 1880, ko Cillier Zeitung zapiše, da se je lahko vsak svobodno opredelil tako kot je čutil (Jedermann ist das, als was er sich fühlt),¹³ še bolj pa v člankih, ki zavračajo stalne slovenske očitke o renegatstvu: »Das Wort »Renegat« ist also gegenüber den untersteirischen Deutschen nicht am Platze, auch dann nicht, wenn sie slavisch klingende Namen tragen, und zwar umso weniger, als ja, die slovenische Bevölkerung des Unterlandes, wie wir es in diesen Blättern schon des Oeffteren klargelegt haben, keineswegs rein slavischen Ursprunges ist, sondern ein Gemisch von Kelten, Germanen, Römern und Slaven.¹⁴ Stališče, da nacionalna pripadnost ni odvisna od izvora, temveč od svobodne odločitve »za eno ali drugo nacionalnost«, je lepo razvidno tudi iz Quellgruberjevega spisa o Celju: »Denn wenn die Nationalität von der Abstammung allein abhänge, so müssten alle Städte in Ungarn, Budapest und Szathmar Nemeti eingeschlossen, heute noch als deutsche bezeichnet werden, dann sind Bischof Strossmayer und der ehemalige Landespräsident Krains, Baron Winkler, vollwichtige Deutsche, dann ist der Zar von Russland ein Deutscher, die Russen selbst aber gehören als Nachkommen der Finnen zur mongolischen Rasse. – Auf die Bestimmung der Nationalität oder richtiger die Zugehörigkeit eines Menschen zu diesem oder jenem Volke, üben so vielerlei Umstände Einfluss, dass es bei ernstlichem Denken und Prüfen nicht so leicht ist, diesem wegen der Abstrammung seiner Mutter, jenen wegen der des Vaters, kurzweg nach theoretischen Auffassungen, den Deutschen, Italienern, Tschechen oder Slovenen zuzuzählen. – Zweifellos aber bildet die Sprache das grösste Unterscheidungsmerkmal . . . Die Sprache, in welcher der Mensch denken lernt, in der er erzogen wurde – den Begriff Erziehung im weitesten Sinne genommen – wird immer von der allergrössten Bedeutung für die Volkszugehörigkeit sein.¹⁵

Sredi prvega desetletja dvajsetega stoletja, istočasno z zaostrevanjem distinkcije med slovenskim ljudskim (vindišarskim) in novoslovenskim jezikom, opazimo določene spremembe v razumevanju nacionalnega vprašanja. Pri nacionalnem opredeljevanju ne zadošča le »svobodna izbira« na podlagi kulturnih (jezikovnih) argumentov, temveč postaja vedno pomembnejši tudi izvor. **Ideologija nacionalne enotnosti in socialnega miru**, ki postane v desetletju pred prvo svetovno vojno osnova političnega in ideološkega nastopanja celjskega nemštva, operira vedno bolj s krvjo. Za pripadnost tej ali oni nacionalnosti ni več dovolj »osebna odločitev«, temveč predvsem izvor (kri). Zato dobi v tem času tudi očitek renegatstva bistveno večjo težo.¹⁶ Pri dokazovanju izvora si celjsko nemštvo pomaga predvsem z »zgodovino«. Z njeno pomočjo poskuša dokazovati »kontinuiteto« nemške pristonosti v Celju in na Spodnjem Štajerskem od zgodnjega srednjega veka dalje. Seveda je v tej optiki znanstven pristop popolnoma odveč. Na njegovo mesto stopi najpomembnejši instrument nacionalizma – zgodovinski mit, ki postane argument dokazovanja nemškega značaja Celja od pozne antike dalje in orožje proti slovenskim nacionalnim zahtevam. (Z zgodovinsko zavestjo se ideološko potrjuje pač vsak nacionalizem). Zlasti pomembno vlogo igrajo v tem mitu Celjski grofje, ki jih celjsko nemštvo predstavlja kot nemške kneze, ki so bili nosilci nemške kulture na vzhod. (Na drugi strani vidijo Sloenci v interesu Celjskih grofov za širjenje vpliva na Balkanu težnjo po ustvaritvi jugoslovanske države). Seveda pa celjsko nemštvo dokazuje nemško kontinuiteto v Celju in na Spodnjem Štajerskem (Cilli ist eine urdeutsche Stadt) še z različnimi drugimi historičnimi argumenti, ki so usmerjeni v dokazovanje nemške »kulturne misije« na vzhodu od konca antike dalje. Kot je ugotovil že Max Weber, so nosilci nacionalizma vedno v tesnem odnosu z interesi »prestiža«, zato ideja nacije vedno vsebuje tudi idejo »misije«, ki se opravičuje kot kulturna misija.¹⁷ Vendar je treba dodati, da daje nacionalni zavesti v zadnji instanci pomembno noto **skupna politična usoda, skupna politična borba na življenje in smrt**. V takšni situaciji se zgodovinska zavest ne postavlja le v službo naroda, temveč celo v službo dnevne politike. Ilustrirano s celjskim primerom: celjska mestna občina leta 1904 zavrne prošnjo

¹³ Cillier Zeitung, 13. 2. 1881.

¹⁴ Deutsche Wacht, 2. 12. 1886.

¹⁵ Veit Quellgruber, Cilli, Celje 1895, str. 26.

¹⁶ To se najbolje vidi v času deželnozborskih volitev leta 1909, ko Hans Woschnagg odloži poslanski mandat zaradi očitka političnih nasprotnikov, da je bil v mladosti član sokolskega društva in da je torej slovenski renegat.

¹⁷ Dušan Janjić, Država i nacija, Zagreb 1987, str. 38–39.

Kluba slovenskih kolesarjev za potrditev celjskega grba kot klubovega znaka z obrazložitvijo, da se grb nemškega mesta ne more uporabljati za simbol slovenskega nacionalnega društva.¹⁸

¹⁸ Zgodovinski arhiv Celje, Mestna občina Celje, fasc. 100, št. 243/1904.

Zusammenfassung

DAS DEUTSCHTUM IN CILLI (CELJE) UND DAS PROBLEM DER NATIONALEN IDENTITÄT

Janez Cvirn

Obzwar das Deutschtum in Cilli (Celje) bis zum Zerfall der Doppelmonarchie eine dominante Gruppe bildet, die das Geschehen auf dem wirtschaftlichen, kulturellen und politischen Gebiet beherrscht und die gesellschaftliche Macht zu Segregationsmaßnahmen gegen die Slowenen einsetzt, erstarkt das slowenische Bürgertum in der Stadt unaufhaltsam und eignet sich auch früher dem Deutschtum vorbehaltene Bereiche an. Die Erfolge des slowenischen Bürgertums, die die bestehenden gesellschaftlichen Verhältnisse erschüttern, setzen einerseits scharfe nationale Konflikte und einen Wettbewerb zwischen der ethnischen Minderheit und Mehrheit, andererseits aber auch Prozesse der Akkomodation, Adaption, Assimilation und Transformation der ethnischen Identität in Gang. Wenn auch auf dem Niveau des Alltagslebens von der Existenz einer eigenständigen deutschen und einer slowenischen Kultur, die sich klar voneinander unterscheiden und sogar in einem hierarchischen Verhältnis zueinander stehen, keine Rede sein kann, sind auf ideologischem Gebiet die Kultur und die Sprache (als ihr Zeichen) lange Zeit die beiden wichtigsten Elemente der nationalen Identität des Cillier Deutschums.

Mit einem wachsenden Gefühl des Bedrohtseins, das durch die Veränderung der bestehenden Verhältnisse der gesellschaftlichen Vormachtstellung zuungunsten des noch immer dominanten Deutschums bewirkt wird, geraten immer mehr andere Elemente (Abstammung, Geschichte), die vorher keine sichtbare Rolle spielten, in den Vordergrund. Die Ideologie der nationalen Einheit und des sozialen Friedens, die im Jahrzehnt vor dem Ersten Weltkrieg die Grundlage des politischen und ideologischen Auftretens des Cillier Deutschums bildet, beruft sich immer stärker auf das Blut. Für die Zugehörigkeit zu dieser oder jener Nationalität genügt nicht mehr die »persönliche Entscheidung« (Kultur), sondern die Abstammung (Blut). Beim Abstammungsnachweis hilft sich das Cillier Deutschum vor allem mit der Geschichte, mit deren Hilfe es die Kontinuität der deutschen Präsenz in Cilli und der Untersteiermark vom frühen Mittelalter an zu beweisen sucht.

GORIŠKI LETNIK – ZBORNİK GORIŠKEGA MUZEJA

Goriški muzej (Nova Gorica) je začel leta 1974 izdajati svojo redno letno publikacijo z naslovom »Goriški letnik«. Doslej je izšlo devetnajst števil. Zbornik prinaša znanstvene in poljudno-znanstvene prispevke predvsem s področja arheologije, etnologije, zgodovine, zgodovine umetnosti, literarne zgodovine; prispevki so vezani prvenstveno na prostor severne Primorske ter sosednje Furlanije. Tako sodelujejo v zborniku tudi tuji pisci z obmejnih področij. »Goriški letnik« želi biti tudi revija, ki naj ustvari dialog na znanstveni ravni ob naši zahodni meji. K temu naj poleg objav znanstvenih člankov pripomorejo tudi ocene in poročila o različnih periodičnih publikacijah, ki izhajajo v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

»Goriški letnik« lahko naročite pri Goriškem muzeju, Grajska 1, SI-65001 Nova Gorica.

O ČEM SMO PISALI . . .

. . . pred štirimi desetletji?

»Sto let že krajevna ali upravna (politična) občina v svojih različnih razvojnih stopnjah kot osnovna upravna edinica zelo močno vpliva na upravno in politično življenje tudi slovenskega naroda. Občina je ena maloštevilnih javnopravnih ustanov, ki je, globoko zakoreninjena, kljubovala v svojih osnovah vsem viharjem svetovnega dogajanja, vsem spremembam državnih oblik zadnjih sto let. Postala je ustanova, če ne svetovnega, pa vsaj evropskega značaja.«

(Janko Polenc, Uvedba občin na Kranjskem, ZČ 6/1952, str. 686)

. . . pred tremi desetletji?

»Nemški zgodovinarji so še pred nedavnim oglašali zadržno družbenost Slovanov za vrst germansko-pravne hišne skupnosti (Hausverband). Zadrug, ki jim dajejo Nemci ime die Hausgenossenschaft in die Hauskommunion, Slovenci že zdavnaj nimamo več. Propadle so v času med 10. in 12. stoletjem, ko je ob nastajanju novih agrarnih razmer stopila na mesto domače ali nadanje (bodenständig) zadruge nemška kmetija, die Hube, mansus, ki je bila last posamezne rodbine. Zadržna družbenost pa se je ohranila pri ostalih južnih Slovanov, ki imajo zanjo posebno zadržno pravo.«

(Francé Goršič, O rodbinski zadrugi kot izrazoslovnem problemu, ZČ 16/1962, str. 209)

. . . pred dvema desetletjema?

»Velja pripomniti pri tem, da za Slovence ideja jugoslovanstva ni bila tako absolutna in nepreklicna kot ideja zedinjene Slovenije. Od časa do časa je jugoslovanstvo izgubljalo pomen in vpliv, da bi spet oživel in doseglo močno uveljavitev, kakor se je zgodilo med prvo svetovno vojno. Prav tako je treba opozoriti, da so si Slovenci vsebino jugoslovanstva včasih razlagali po svoje; tako npr. so vanj vključevali Bolgare.«

(France Klopčič, Mali narodi in socializem, ZČ 26/1972, št. 3–4, str. 383)

. . . pred desetletjem?

»Leta 1866 so beneški Slovenci prišli pod suverenost Kraljevine Italije. Beneška Slovenija je bila v bistvu konzervativna in zaostala dežela, naprednejše ideje so se le počasi in težko uveljavljale. O nacionalnih idejah in zahtevah v tem času še ne moremo govoriti, saj se je zavest o nacionalni pripadnosti komaj pričnjal porajati. Edini, ki so se politično angažirali, so bili duhovniki in redki drugi intelektualci. Prebivalstvo se je v glavnem ukvarjalo s kmetijstvom in živinorejo, prevladovali so mali in srednji kmetje, višek prebivalstva pa je odhajal na delo v tujino. Prebivalstvo Beneške Slovenije ni bilo naklonjeno Avstriji, in to ne zaradi tega, ker bi bila le-ta absolutistična (Italija pa liberalna), ampak bolj zato, ker so v njej videli sovražnika, s katerim so se v prejšnjih stoletjih večkrat borili.«

(Metka Gombač, Slovensko časopisje o beneških Slovencih med prvo svetovno vojno, ZČ 36/1982, št. 4, str. 339)

* * *

To in še mnogo drugega zanimivega poiščite v starejših številkah ZČ, ki jih dobite na upravi ZČ!